

УДК 811.134.2'373.612 : 81'272

DOI 10.31654/2520-6966-2026-28F-114-115-124

Пожидаєва О. А.

незалежний дослідник, випускниця аспірантури Запорізького національного університету, м.Орадея, Румунія
olenapozhydaieva@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-1452-6620>

Вторинний гендерно маркований оцінний компонент у лексикографічній структурі іспанської мовної особистості (на матеріалі зоометафор)

Статтю присвячено вивченню когнітивно-семантичних механізмів формування вторинного гендерно маркованого оцінного компонента в структурі іспанської мовної особистості. На матеріалі дефініцій Тлумачного словника іспанської мови (DRAE) проаналізовано специфіку лексикографічного відображення концептуальних метафор із джереловим доменом ANIMAL / ТВАРИНА. У результаті декомпозиції словникових статей на конститутивний, формальний, цільовий та прагматичний підфрейми виявлено закономірності когнітивного наслідування інформації від основного значення зоосемізму до його похідного оцінного значення. Реконструйовано трирівневу ієрархію зооморфних оцінок іспанської мовної особистості, що дозволило верифікувати явища гендерної асиметрії та прояви патріархального андроцентризму в іспанській мовній культурі.

Ключові слова: іспанська мовна особистість, оцінний компонент, лексикографія, концептуальна метафора, фреймовий аналіз, підфрейм, зоосемізм, гендерна асиметрія.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження. Дослідження мовної особистості як носія сукупності ментальних, психологічних та лінгвокультурних рис є одним із пріоритетних завдань сучасної когнітивної антрополінгвістики. У межах цього вектора розвитку когнітивної лінгвістики мовна особистість постає як унікальний соціокультурний та етнічний феномен. Вивчення архітектоніки іспанської мовної особистості вимагає детального аналізу її аксіологічних параметрів, оскільки оцінне ставлення до навколишньої дійсності є ментальним каркасом етнокультури. Важливим складником цієї структури є вторинний гендерно маркований оцінний компонент, який відображає етнічні стереотипи щодо маскулінності та фемінінності. Найбільш об'єктивно ці когнітивні структури виявляють себе

через лексикографічну фіксацію – у дефініціях академічних словників, які консервують базові метафоричні моделі соціуму [3]. Наукова важливість роботи полягає в необхідності систематизації когнітивних структур іспанської мовної особистості, що безпосередньо збагачує теоретичну базу сучасної когнітивної антропології. На сьогодні залишається недостатньо вивченим безпосередній механізм того, як саме потенційні, периферійні семантичні ознаки вихідних зразків фауни наслідуються й закріплюються в структурі дефініцій як ядерні оцінні маркери іспанської мовної особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема лінгвокогнітивного моделювання зооморфних образів та їхньої гендерної асиметрії перебуває в центрі уваги багатьох сучасних європейських та світових лінгвоантропологічних студій. Вагомим внеском у розв'язання окресленої проблематики є розвідки в галузі іспанської когнітивної фразеології та лексикології, що базуються на фундаментальних засадах теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа й М. Джонсона та семантики фреймів Ч. Філлмора. Питання безпосереднього функціонування зооморфних метафор як маркерів сексизму та патріархального андроцентризму в словнику *Diccionario de la Real Academia Española (DRAE)* отримали ґрунтовне розв'язання у спільних працях А. Фернандес Фонтечи (*A. Fernández Fontecha*) та Р. М. Хіменес Каталан (*R. M. Jiménez Catalán*), що експериментально та статистично довели наявність гендерної асиметрії в кодуванні зоометафор [7].

Теоретичним підґрунтям цієї розвідки стали фундаментальні положення української лінгвістичної школи, зокрема концепція етнокультурної зумовленості когнітивних структур та методологія фреймового аналізу свідомості О. О. Селіванової, яка обґрунтувала процедури декомпозиції онемасіологічних знань. Важливе значення для нашого дослідження мають теоретичні підходи Ю. А. Зацного щодо динаміки лексичного складу мови та закономірностей соціокультурно зумовленої неонімації. Принципи дослідження лексикографічного відображення семантичних деривацій мовної особистості та їхньої словникової кодифікації закладено у працях О. Л. Клименко, тоді як механізми когнітивно-дискурсивного переосмислення знань у процесі метафоричного перенесення ґрунтовно описав О. В. Ребрій.

Метою статті є експлікація когнітивно-семантичних механізмів формування оцінного компонента іспанської мовної особистості в процесі метафоричного вираження концептів «*mijer*» та «*hombre*» за

допомогою джерелового домену *ANIMAL / ТВАРИНА*. Ми тлумачимо домен услід за С. А. Жаботинською як зв'язну галузь концептуалізації, відносно якої характеризується семантична одиниця [1, с. 4].

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі уперше когнітивний механізм формування вторинного гендерно маркованого оцінного компонента в структурі іспанської мовної особистості експліковано через синергетичне поєднання теорії концептуальної метафори та фреймового аналізу в руслі української та європейської когнітивно-дискурсивних шкіл. Доведено пряму залежність між типом семантичного процесу метафоризації та характером когнітивної інформації, що успадковується з периферійних підфреймів вихідного значення зоосемізмів у межах когнітивно-ономасіологічного моделювання словникових дефініцій. Крім того, систематизовано трирівневу ієрархію зооморфних оцінок іспанської мовної особистості, що дозволило детально описати когнітивну природу мовної гендерної асиметрії та прояви етнокультурного андроцентризму.

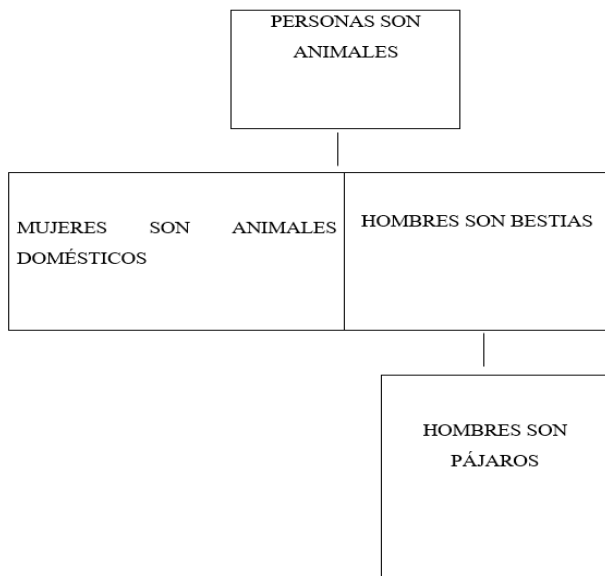
Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці та їхні дефініції, вилучені з *Diccionario de la Real Academia Española (DRAE)* [12]. Методологічну базу розвідки становлять фундаментальні положення сучасної когнітивної лінгвістики та дериватології. Зокрема, ми спираємося на концепцію етнокультурної зумовленості когнітивних структур та методику фреймового аналізу свідомості О. О. Селіванової [5], теоретичні підходи до вивчення лексичної динаміки та неонімацій Ю. А. Зацного [2], принципи дослідження лексикографічного відображення семантичних деривацій мовної особистості О. Л. Клименко [3], механізми когнітивно-дискурсивного моделювання та переосмислення знань О. В. Ребрія [4], а також на концепції регулярної зооморфної метафоризації в іспанській лінгвокультурі Х. М. Куенки та І. Ібарретче-Антуньяно [9]. У межах цієї когнітивно-дискурсивної парадигми структуру окремого значення іменника представлено у вигляді фрейму, який дозволяє виявити архітектоніку етнічних знань і складається з чотирьох взаємопов'язаних підфреймів: конститутивного (включає власне-конститутивний та інферентно-конститутивний пласти, що кодують базові та асоціативні ознаки), формального (категоріально-таксономічна приналежність), цільового (дії предмета / дії з предметом) та прагматичного (етнокультурні конотації, дискурсивна маркованість та оцінний вектор). У процесі дослідження проаналізовано когнітивний механізм наслідування інформації основного значення слова в його похідних у процесі лексикографічного

опису, до того ж наслідувана похідним значенням інформація в таблицях виділена напівжирним курсивом.

Аналіз дефініцій словника DRAE дозволив реконструювати ієрархічну систему зооморфних метафор, яка структурує оцінне поле іспанської мовної особистості. Макрометафора суперординантного рівня *PERSONAS SON ANIMALES* розгалужується на три вектори, де на базисному рівні розташовані метафори *MUJERES SON ANIMALES DOMÉSTICOS* (ЖІНКИ – ЦЕ ДОМАШНІ ТВАРИНИ) та *HOMBRES SON BESTIAS* (ЧОЛОВІКИ – ЦЕ ДИКІ ТВАРИНИ / БЕСТІЇ), а метафора *HOMBRES SON PÁJAROS* (ЧОЛОВІКИ – ЦЕ ПТАХИ) перебуває на субординантному рівні. Оцінний компонент чоловічої іпостасі представлений на всіх трьох рівнях лексикографічної піраміди, тоді як жіночі оцінні номінації обмежені лише двома. Це говорить про мовне вираження патріархального «чоловічого домінування», за якого об'єм і когнітивна глибина характеристики чоловічої статі в іспанській лексикографії суттєво відрізняється від жіночої, породжуючи більшу кількість реалізацій концептуальних метафор.

Таблиця 1

Ієрархія концептуальних метафор

Процедура моделювання лексикографічного матеріалу у вигляді QUALIA-таблиць унаочнює, як саме іспанська мовна особистість кодує оцінку через актуалізацію потенційних сем. Першим прикладом реалізації концептуальної метафори *MUJERES SON ANIMALES DOMÉSTICOS* є іменник «*lechona*», де головне значення слова визначено як *Hembra del lechón* (II *puerco*), а оцінне значення зафіксовано з ремаркою *coloq. Mujer sucia, puerca, desaseada* [12].

Таблиця 2

Реалізація концептуальної метафори *MUJERES SON ANIMALES DOMÉSTICOS* іменником «*lechona*»

Слово та його значення <i>lechona</i>	Конститутивний		Формальний	Цільовий		Прагматичний
	Власне-конститутивний	Інферентно-конститутивний		Дії предмета	Дії з предметом	
1. Hembra del lechón (II <i>puerco</i>).	Hembra del lechón (II <i>puerco</i>).	Pequeña, bonita, divertida, <i>desaseada sucia</i>	ANIMAL DOMÉSTICO	Cochinillo que todavía mama	Divertir, comer <i>asquear</i>	NEUTRAL
↙ ↓						
2. coloq. Mujer sucia, puerca, desaseada.	Mujer <i>sucia, puerca, desaseada</i>		SER HUMANO MUJER	Todas las acciones típicas para el ser humano	Enemistad, <i>asco</i>	GEN DER coloquial

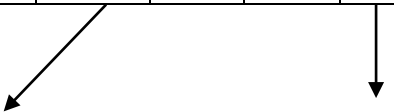
Інферентно-конститутивний підфрейм основного значення слова «*lechona*» містить інформацію, що характеризує об'єкт як миле, кумедне маленьке порося. Деякі перераховані характеристики, актуалізуючись, заповнюють конститутивний підфрейм оцінного значення. Цільовий підфрейм (дії з предметом) нового предикатного значення унаслідкує інформацію про жінку як про об'єкт неприязні, відрази. Прагматичний підфрейм несе інформацію про прагматичну маркованість слова: воно належить до чоловічого дискурсу, категоризує жінок негативно та сприймається ними як образливе. Усього в межах цієї метафоричної моделі в іспанській мові знайдено 10 іменників, серед

яких *cerda, cochina, gata parida, guarra, lechona, vaquillona, burra, tigrasa, zorra, lagarta*.

Наступним ілюстративним прикладом реалізації концептуальної метафори *HOMBRES SON BESTIAS* на базисному рівні є іменник «*lobo*», у якого головне значення дефініюється як *Mamífero carnívoro... Es animal salvaje... y dañino para el ganado*, тоді як оцінне значення фіксується як *coloq. Hombre sensualmente atractivo* [12].

Таблиця 3

Реалізація концептуальної метафори *HOMBRES SON BESTIAS* іменником «*lobo*»

Слово та його значення <i>lobo</i>	Конститутивний		Формальний	Цільовий		Прагматичний
	Власне-конститутивний	Інферентно-конститутивний		Дії пред-мета	Дії з пред-метом	
1. Mamífero carnívoro de un metro aproximadamente desde el hocico hasta el nacimiento de la cola, y de seis a siete decímetros de altura hasta la cruz, pelaje de color gris oscuro, cabeza aguzada, orejas tiesas y cola larga con mucho pelo. Es animal salvaje, frecuente en España y dañino para el ganado.	animal salvaje, y dañino para el ganado.	Salvaje, peligroso, bonito	ANIMAL SALVAJE	Cochinillo que todavía mama	Mirar cazar, admirar	NEUTRAL
						
2. coloq. Hombre sensualmente atractivo	Hombre bonito, guapo , sensualmente atractivo		SER HUMAN O MUJER	Todas las acciones típicas para el ser humano	Mirar cazar, admirar a amar	MARCADO GENDER coloquial

Інферентно-конститутивна частина конститутивного підфрейму головного значення слова «*lobo*» містить інформацію, що характеризує об'єкт як привабливий, гарний, але водночас і дикий, небезпечний. Ця інформація практично в повному обсязі актуалізується в конститутивному підфреймі оцінного значення цього слова. Цільовий підфрейм нового предикатного значення слова наслідує інформацію про чоловіка як об'єкт кохання й бажання та того, хто полює на жіночі

серця, що є яскравим проявом когнітивно-дискурсивного переосмислення знань. Прагматичний підфрейм оцінного значення багатозначного слова «*lobo*» несе інформацію про прагматичну маркованість, воно належить до жіночого дискурсу, повідомляє об'єкту позитивну характеристику та набуває в чоловіків позитивної конотації. У рамках цієї гендерної метафори було знайдено 16 іменників, зокрема *lechón, lobo, mulo, lagarto, sapo, rocín, lebrón, liebre, caballo, cabrón, cerdo, cordero, gallina, gallo, ganso, gato*.

Для аналізу субординантного рівня, на якому розташована концептуальна метафора *HOMBRES SON PÁJAROS*, ужито іменник «*pollo*», де головне значення визначається як *Cría que nace de cada huevo de ave y en especial la de la gallina*, а оцінне значення фіксується як *coloq. Hombre astuto y sagaz* [12].

Таблиця 4

Реалізація концептуальної метафори *HOMBRES SON PÁJAROS* іменником «*pollo*»

Слово та його значення <i>pollo</i>	Конститутивний		Формальний	Цільовий		Прагматичний
	Власне-конститутивний	Інферентно-конститутивний		Дії пред-мета	Дії з пред-метом	
1. <i>Cría que nace de cada huevo de ave y en especial la de la gallina.</i>	<i>Cría en especial la de la gallina.</i>	<i>Pájaro rápido, trucho, astuto</i>	PÁJARO		<i>mirar avizorar cazar</i>	NEUTRAL
2. <i>coloq. Hombre astuto y sagaz.</i>	<i>Hombre taimado astuto</i>		SER HUMANO HOMBRE	<i>Todas las acciones típicas para el ser humano</i>	<i>Mirar cazar avizorar</i>	MARCA DO GENDER coloquial

Інферентно-конститутивний підфрейм головного значення слова «*pollo*» містить інформацію, що характеризує об'єкт як спритний, верткий, пронозливий. За теорією О. О. Селіванової [5] та Х. М. Куенки [9], ці периферійні знання в процесі вторинної ономазіологічної номінації зазнають відповідного когнітивного зсуву, унаслідок чого представлена

інформація частково відображається в конститутивному підфреймі оцінного значення. Цільовий підфрейм нового предикатного значення слова успадкував деяку частину інформації з цільового підфрейму вихідного значення слова й тепер характеризує чоловіка як хитруна, пройдисвіта. Прагматичний підфрейм оцінного значення багатозначного слова «*pollo*» несе інформацію про його прагматичну маркованість та характеризує чоловіків з негативною конотацією, що й вони сприймають як негативно забарвлене. У межах цієї метафоричної моделі виявлено 7 іменників, серед яких *loro*, *pajarraco*, *pollo*, *tórtolo*, *cacatúa*, *paloma*, *águila*.

Підсумовуючи результати дослідження, можна констатувати, що зображення концептуальної структури слова у вигляді когнітивно-ономасіологічного фрейму дозволило чітко виявити ментальний механізм успадкування інформації в процесі виникнення нового гендерно маркованого оцінного значення іменника в структурі іспанської мовної особистості. Ми встановили детерміновану залежність між типом семантичного процесу та типом інформації, що успадкована з певного підфрейму вихідного значення. Так, під час утворення гендерних метафор значна частина концептуальної інформації успадкована з інферентно-конститутивного підфрейму та підфрейму «дія з предметом», коли потенційна ознака вихідного значення стає провідною, ядром і диференційною семою нового значення. Окрім цього, лексикографічна фіксація в академічних джерелах унаочнює прояви «чоловічого домінування» в іспанській мовній культурі. Обсяг оцінної характеристики чоловічої статі суттєво переважає жіночу за кількістю та когнітивною різноманітністю значень, породжуючи розгалужену тривірневу ієрархію реалізацій концептуальних метафор, у той час як жіночий оцінний компонент штучно обмежений рамками «домашнього» домену з переважанням негативних етнопрагматичних конотацій. Уважаємо, подальші розвідки розгортають **перспективи** для побудови цілісної моделі іспанської мовної особистості через глибокий аналіз її оцінного компонента, що дозволить експлікувати аксіологічні пріоритети та приховані ментальні стереотипи іспанського етносу.

Література

1. Жаботинська С. А. Когнітивна лінгвістика: принципи концептуального моделювання. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Філологічні науки. Черкаси, 2010. Вип. 182. С. 3–11.
2. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови: когнітивний та соціолінгвістичний аспекти : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.

3. Клименко О. Л. Лексикографічна репрезентація етнокультурно маркованих концептів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог, 2015. Вип. 52. С. 45–48.
4. Ребрій О. В. Сучасні концепції переосмислення знань у когнітивно-дискурсивній парадигмі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Іноземна філологія. Харків, 2018. Vol. 87. С. 12–19.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
6. Barcelona A. Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2003. 356 p.
7. Echevarría Isusquiza, E. Sobre las metáforas animales y las imágenes despectivas de la mujer en el lenguaje cotidiano. *Interlingüística*. 2003. № 14. P. 311–322.
8. Fernández Fontecha, A. & Jiménez Catalán, R. M. Semantic derogation in animal metaphor: A contrastive-cognitive analysis of two male/female examples in English and Spanish. *Journal of Pragmatics*. 2003. № 35(5). P. 771–797.
9. Ibarretxe-Antuñano I., Cuenca J. M. Lingüística cognitiva y español. Barcelona : Anthropos, 2016. 288 p.
10. Lakoff, G. & Jonhson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242p.
11. Martínez Garrido, E. Sexismo y lenguaje: Análisis crítico de las definiciones lexicográficas del dominio ANIMAL en el DRAE. *Revista de Investigación Lingüística*. 2021. № 24. P. 115–138.
12. Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española* (23.ª ed.). URL: <https://dle.rae.es/>

References

1. Zhabotynska S. A. (2010). *Kohnityvna linhvistyka: pryntsypy kontseptualnoho modeliuvannia* [Cognitive Linguistics: The Principles of Conceptual Modeling] *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Filolohichni nauky – Cherkasy University Bulletin: Philological Sciences*, No 182, pp. 3–11 [in Ukrainian].
2. Zatsnyi Yu. A. (2007). *Rozvytok slovnkovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy: kohnityvnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekty* [The Development of the Vocabulary of Modern English: Cognitive and Sociolinguistic Aspects]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
3. Klymenko O. L. (2015). *Leksykohrafichna reprezentatsiia etnokulturno markovanykh konseptiv* [Lexicographical Representation of Culture-Specific Concepts]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Filolohichna" – Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series*, No 52, pp. 45–48 [in Ukrainian].
4. Rebrii O. V. (2018). *Suchasni kontseptsii pereosmyslennia znan u kohnityvno-dyskursivnii paradyhmi* [Modern Paradigms of Knowledge Reconceptualization in the Cognitive and Discursive Framework]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii : Inozemna filolohiia. – The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology*, No. 87, pp. 12–19 [in Ukrainian].

5. Selivanova O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy : pidruchnyk* [Modern Linguistics: Trends and Problems]. Poltava [in Ukrainian].
6. Barcelona A. (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin ; New York [in English].
7. Echevarría Isusquiza, E. (2003). *Sobre las metáforas animales y las imágenes despectivas de la mujer en el lenguaje cotidiano*. *Interlingüística*, (14), P. 311–322 [in Spanish].
8. Fernández Fontecha, A. & Jiménez Catalán, R. M. (2003). *Semantic derogation in animal metaphor: A contrastive-cognitive analysis of two male/female examples in English and Spanish*. *Journal of Pragmatics*, No 35(5), P. 771–797 [in Spanish].
9. Ibarretxe-Antuñano I., Cuenca J. M. (2016). *Lingüística cognitiva y español*. Barcelona : Anthropos, 288 p. [in Spanish].
10. Lakoff, G. & Jonhson, M. (1980). *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press. 242 p. [in English].
11. Martínez Garrido, E. (2021). *Sexismo y lenguaje: Análisis crítico de las definiciones lexicográficas del dominio Animal en el DRAE*. *Revista de Investigación Lingüística*, No 24, pp. 115–138 [in Spanish].
12. Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española* (23.ª ed.). URL: <https://dle.rae.es/>

Pozhydaieva O. A.

independent researcher, postgraduate

Alumna Zaporizhzhia National University, Oradea, Romania

olenapozhydaieva@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-1452-6620>

Secondary Gender-Marked Evaluative Component in the Lexicographical Structure of the Spanish Linguistic Personality (Based on Zoometafors)

The paper deals with the study of cognitive-semantic mechanisms of the formation of a secondary gender-marked evaluative component in the structure of the Spanish linguistic personality. Based on the definitions of the Dictionary of the Spanish Language (DRAE), the specificity of the lexicographical representation of conceptual metaphors with the source domain ANIMAL is analyzed. The research integrates the theory of conceptual metaphor and the methodological framework of Ukrainian and European cognitive-discursive linguistics (O. Selivanova, Yu. Zatsnyi, O. Olymenko, O. Rebrii, A. Barcelona, I. Ibarretxe-Antuñano). As a result of the decomposition of dictionary entries into constitutive, formal, telic, and pragmatic subframes, the regularities of the cognitive inheritance of information from the primary meaning of the zoomorphism to its derived evaluative meaning are revealed. It is proved that during the formation of gender metaphors, the leading role is played by the information inherited from the inferential-constitutive subframe and the subframe "action with the object", when the potential seme of the source meaning becomes the differential seme of the new predicative core. A three-level hierarchy of zoomorphic evaluations of the Spanish linguistic personality is reconstructed, which allowed verifying the phenomena of gender asymmetry and manifestations of patriarchal androcentrism in the Spanish linguistic culture. Furthermore, the study offers a systematic and detailed classification of stereotypical traits traditionally associated with male and female images in the Spanish language.

Key words: Spanish linguistic personality, evaluative component, lexicography, conceptual metaphor, frame analysis, subframe, zoomorphism, gender asymmetry.